

Za vreme Drugog svetskog rata ubijeno je širom Evrope preko šest i po miliona Jevreja i nekoliko stotina hiljada Roma. Istrebljenje tih naroda bio je jedan od glavnih ciljeva nacionalsocijalizma, totalitarne ideologije koja je osvojila vlast u Nemačkoj 1933. godine. Adolf Hitler, njen glavni tvorac, i ljudi oko njega, smatrali su da je nemački narod po svojoj prirodi iznad svih drugih i da treba da zavlada svetom. Novi poredak, koji su pokušali da uspostave ratom, temeljio se na strogoj hijerarhiji: Nemci bi bili vladari, ostali narodi ili vazali ili sluge, dok su Jevreji i Romi morali da zauvek da nestanu.

Da bi postigli taj cilj, nacisti su stvorili prvo zakonski i državni sistem koji je isključivao Jevreje i Rome iz javnog života, oduzimali im stvari, naredili im da nose žute trake na ruci kako bi ih odvojili od drugih stanovnika. Istovremeno, kroz novine, radio, javne govore, skupove i druge načine, ubedili su nemački narod, kao i druge narode u Evropi, da su Jevreji i Romi opasni, često ih upoređujući sa životinjama ili insektima: govorili su da Jevreji imaju tajni plan da osvoje svet, da imaju neviđena bogatstva i da hoće da porobe druge. Rome su smatrali kriminalcima po prirodi, inferiornim i opasnim. Pred početak Drugog svetskog rata, nacisti su razmišljali kako da reše ono što su smatrali “problemom”. Prvobitno su nameravali da isteraju iz Evrope sve Jevreje i Rome, a potom su hteli da stvore posebnu teritoriju u Evropi gde bi ih držali i koristili kao robove. Na kraju su odlučili da ih ubiju: u streljanjima, logorima, na prinudnom radu.

Aprila 1941. godine nemačke snage i njihovi saveznici okupirali su Kraljevinu Jugoslaviju. Teritorija današnje Srbije podeljena je - Mađarska je preuzela Bačku, Srem je postao deo novouspostavljene Nezavisne države Hrvatske, dok su lokalni Nemci (folksdojčeri) preuzeli vlast u Banatu. Centralna Srbija stavljena je direktno pod nemačku vlast koja je vladala u saradnji sa domaćim kolaboracionistima. Bugarska je okupirala jugoistočni deo zemlje. Jevreji koji su živeli na ovim teritorijama bili su žrtve sistematskog progona i istrebljenja. Preko 85% njih nije preživelo. Mnogi Romi takođe su ubijeni, samo zato što su bili Romi.

Žrtvama Holokausta, odnosno stradanja jevrejskog naroda, kao i žrtvama Samudaripena, odnosno genocida nad Romima, posvećena je ova izložba. U nekoliko tematskih celina pred gledaocima nalaze se materijali o žrtvama, počinocima, antisemitskim i antiromskim zakonima i propagandi, ali i o onima koji su pokušali da ih spase, o onima koji su se borili protiv nacista, koji su bili u zarobljeništvu, koji su uspeli da pobegnu, o mestima stradanja, i na kraju o malobrojnim preživelim.

Na teritoriji današnje Srbije 1940. godine živelo je oko 32.300 Jevreja. Najveće zajednice nalazile su se u Beogradu (oko 11.800), Subotici (oko 5.500), Novom Sadu (oko 4.200) i Petrovgradu, odnosno, današnjem Zrenjaninu (oko 1.300). U Vojvodini su živeli uglavnom Aškenazi, Jevreji poreklom iz Srednje Evrope koji su govorili jidiš ili mešavinu staronemačkog i hebrejskog, dok su Beograd i druge gradove naseljavali uglavnom Sefardi, Jevreji poreklom iz Španije koji su govorili ladino - judeo-španski jezik. Njihova socijalna struktura nije se bitno razlikovala od ostalih stanovnika gradova u kojima su živeli. Pored malog broja emancipovanih, obrazovanih i preduzimljivih Jevreja, koji su uglavnom bili pripadnici srednje klase kao lekari, advokati, preduzetnici, određeni broj živio je od sitne trgovine i zanata, dok je značajan broj njih živio u velikom siromaštvu. Postojale su razne jevrejske kulturne, obrazovne i sportske organizacije. U svakom gradu gde su živeli, postojala je i sinagoga. Pred Drugi svetski rat u Srbiji nalazio se i određeni broj Jevreja iz drugih zemalja u bekstvu od nacizma.

Flora Sokolović

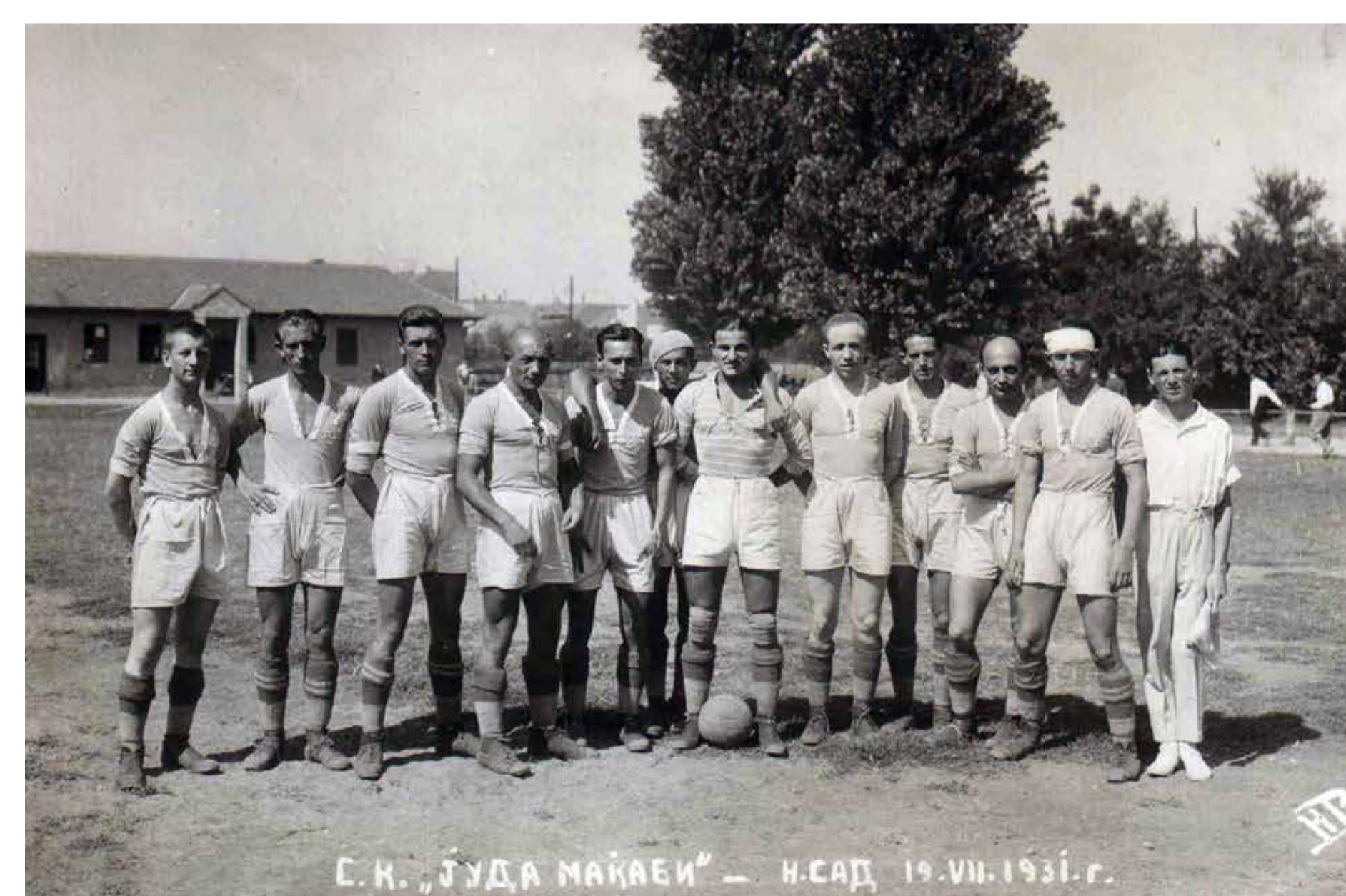
„Imala sam 9 godina kad je počeo Drugi svetski rat, a dotle jedno lepo detinjstvo, u jednoj sređenoj porodici, takozvane one srednje klase današnje. Otac mi je bio apotekar, majka nije radila....I mnogo sam ponosna na tatinu porodicu, jer je ta porodica sa relativno ograničenim mogućnostima, a imala je puno dece za razliku od porodice moje majke, sva ta deca su fakultetski obrazovana, svi muškaci i tri devojke koje su sve završile veliku maturu. Ne mogu reći da smo bili previše religiozni. Svi su se praznici slavili, ali su se slavili i pravoslavni praznici.“

1. Odeljenje II razreda OŠ u Subotici, 1925. godine, sa većinski jevrejskom decom

2. Zita Glavaški na dan Bat micva, jedne od najvažnijih verskih ceremonija kod Jevreja. Slikano pre Drugog svetskog rata ispred sinagoge u Subotici

3. Sportsko društvo Juda Makabi, jedno od najvažnijih jevrejskih sportskih klubova. Imalo je fudbalsku, atletsku, plivačku, boksersku sekciju. Mnogi sportisti postigli su veliki uspeh na državnom i međunarodnom nivou

5. Stevan Sablić i Meri Avramović, roditelji poznate glumice Jelisavete Seke Sablić

4. Boža Rafajlović, sankanje s porodicom na Kalemegdanu u Beogradu 1934. godine

6. U Beogradu, većina Jevreja živela je na donjem Dorćolu, poznatijem kao Jalijska. Uslovi su bili teški jer je vladalo veliko siromaštvo. Samo mali deo jevrejske zajednice živio je u drugim delovima grada i bio imućnijeg statusa

